

LES INSCRIPCIONS DEL BISBE JUSTINIÀ I LA SEU VISIGÒTICA VALENTINA

En comparar la ciutat de València amb Tarragona o Barcelona hom no s'adona, sense una informació prèvia, que la primera, igual que la part fonamental de les altres dues, és una ciutat essencialment romana. Malgrat la pèrdua d'elements topogràfics i de característiques de l'antic relleu, la romanitat de la planta antiga de la ciutat és tan palesa com la del seu nom, fill de la més pura llatinitat. El segle XVIII va copsar com cap altre aquest origen romà: erudits com el P. Teixidor es van dedicar a l'estudi d'inscripcions llatines, i arquebisbes com Andreu Mayoral i Fabián i Fuero van aplegar museus d'antiguitats romanes en llurs palaus de València o de Puçol, els quals museus es perderen a causa de la invasió francesa i de les situacions posteriors.

La *urbs* romana havia construït el seu nucli més important al tossal, gairebé desaparegut també de la topografia, que avui ocupen la catedral — vulgarment dita *la Seu* —, la capella de la Mare de Déu dels Desemparats i l'Almodí, les places de l'Almoïna — la Seu tenia, com a Barcelona i a Tarragona, la immediata Casa de l'Almoïna — i els carrers de la Mare de Déu, de la Llenya, de la Cènia i del Salvador. Aquest era el terreny on s'aixecaven els monuments romans de la Colònia Valentina, les restes de la qual — grans murs, carreus, làpides i monedes — han estat trobats sempre que hom ha excavat en aquests llocs amb motiu d'obres públiques o privades.

Ja l'any 1652, en ple segle XVII, quan s'edificava l'actual capella de la Mare de Déu, es van trobar les importantíssimes làpides que ens parlen dels *Valentini veterani et veteres*, tan conegudes. Després, durant els segles XIX i XX n'aparegueren a la plaça de l'Almoïna i al carrer del Salvador — ací amb motiu de la construcció de clavegueres el 1928.

No fou el tossal de la Seu l'únic recinte romà de la colònia : n'hi havia d'altres al Mercat actual i al lloc que sempre s'ha anomenat el Tossal — també vulgarment *Trosalt*. El nucli urbà central, però, la part on radicaven els edificis civils i els religiosos, era el susdit de la Seu, on es trobava la cúria, els monuments als emperadors, el *forum* ; aquest centre es mantingué durant l'Edat Mitjana, puix que la Casa de la Ciutat i, més endavant, la de la Diputació, el palau del bisbe, la mateixa Seu amb la plaça del seu nom, van ésser sempre el lloc central de la vida civil i religiosa alhora.

El nivell de la València romana es troba a una fondària de dos metres i mig, de tres, i, encara, de més metres, segons el lloc de la ciutat. Hom coneix ben poca cosa del nivell ibèric. L'*oppidum* ibèric de què ens parlen les fonts històriques degué éser ofegat totalment per la Colònia Valentina : la *Tyrin* ibera va perdre àdhuc el nom, substituït per *Valentia*, el nom de la colònia romana. Casos semblants, que intensifiquen el parallelisme abans alludit, eren els de Barcelona i Tarragona : la primera oblidà la *Laiès* ibèrica en profit d'una Barcelona, anterior i també ibèrica ; Tarragona abandonà *Cose* per *Tàrraco*, restablint també un topònim pre-romà. A València l'iberisme toponímic de l'antiga *Tyrin* va restar solament al riu Túria.

La València romanoimperial es va desenvolupar en un meandre, o, més ben dit, en una illa, formada per un braç del riu que, des de l'actual pont de Sant Josep, pel carrer de Baix, el Tossal, la Bosseria, el Mercat, la desapareguda Ballada de Sant Francesc — tots aquests noms vius encara avui, menys el darrer — anava a cercar el carrer de les Barques, des del qual pel jardí dit vulgarment del Parterre i l'antiga plaça de Predicadors, actualment de Tetuan, s'unia al riu en el lloc on segles després es va aixecar el Portal de la Mar. Aquest era el braç dret del riu ; l'altre és l'actual, canalitzat durant l'època foral per l'Obra de Murs i Valls.

En el nucli del Mercat van ésser trobades abundants restes romanes al temps de fer la construcció moderna, i, encara, en 1945, han estat trobats vestigis romans al desaparegut carrer de Carabasses, a uns tres metres de profunditat.

A començaments del segle IV la cristiandat valentina era considerable, segons consta en les actes del martiri del diaca sant Vicent i en els versos de Prudenci, i com es pot deduir de diversos testimonis arqueològics. Probablement és d'aquells anys la protesta de fe cris-

tiana posada damunt la inscripció dedicada a l'emperador Claudi II el Gòtic (269), en la qual, damunt dels epítets *pius, felix, invictus, augustus*, amb què els *valentini veterani et veteres* el van honorar, fou escrita la frase *Christus magis* mitjançant el monograma constantinià.

El P. Flórez va fixar la data del martiri de sant Vicent en l'any 304. La cúria romana es trobava a l'actual plaça de l'Almoïna, en un espai determinat pel palau arquebisbal, la presó de Sant Vicent — avui existent — i la capella de la Mare de Déu. Una columna a la qual fou lligat el sant es conserva a la vista, dins un portal de la susdita plaça. La via Sucronense, que des de la Colònia Valentina duia cap a Sucro per on avui passa el carrer de Sant Vicent i el camí reial de Madrid, va ésser l'itinerari seguit pel màrtir fins el lloc de la Roqueta on va morir. En aquest lloc és on s'aixecà el monestir de Sant Vicent *apud Valentiam*, el qual féu tan famosa la ciutat que havia de conquerir Jaume I. Dos fets essencials va transmetre la ciutat romana a la visigòtica i mossàrab: el culte a sant Vicent al susdit lloc de la Roqueta, i l'erecció de la catedral, bisbat i diòcesi de València. La seu fou construïda damunt el *forum*; el bisbe residí a la mateixa cúria; sobre les estàtues dels emperadors i la d'Asclepios s'havia d'aixecar la catedral visigòtica. Una làpida trobada al carrer del Pes de la Farina — prop de l'Almodí — l'any 1770 ens dóna notícia de la sepultura d'un *Episcopus Sancte Ecclesie Valentine* del segle v o de començaments del següent. Si la catedral actual és un temple gòtic revestit de neoclàssic, en els seus fonaments apareixen els del temple visigòtic, per bé que reduïts a qui sap quins carreus. En 1938 va ésser trobada davant la porta de l'Almoïna — antigament dita de Lleida — una pedra llavorada amb motlures d'època romana, coetània de la columna de Sant Vicent damunt dita, i bessona d'una altra pedra que, quan es construï la porta de Lleida, va restar encastrada als murs de la sagristia, a mà dreta. Posteriorment, en bastir l'actual palau de l'arquebisbe, l'arquitecte senyor Traver va conservar les bases i els plints romans d'un edifici amb pòrtic, la situació del qual correspon a la cúria de la plaça de l'Almoïna. Quan hom bastí la catedral del segle XIII, diverses làpides romanes van restar ficades als murs com a carreus de la nova fàbrica. Hom coneix, doncs, per tots aquests elements, que aquest lloc va ésser l'escenari del judici del màrtir sant Vicent i on estava situada la seu visigòtica, com posteriorment va ésser el lloc ocupat per la catedral de Jaume I.

Emil Hübner publicà, treta d'un còdex de París, en les *Inscriptiones Hispaniae Christianae (Supplementum)*, una inscripció que conté l'epitafi del bisbe Justinia, que governà la seu visigòtica valentina durant el regnat de Teudis (531-548). Aquesta inscripció diu :

«Pius, praeclarus doctor alacer facundus
Iustinianus caelebs pontifex sacerdos
noba templa construens vetustasque restaurans
ornabit festa dictis predicans in populis
virgines instituens monachosque gubernans
scripsit plura posteris profutura seclis
hic miro maris insolam munimine sepsit
in qua maris circumfluentibus undis
silice disrupto predulcem repperit limfam
hic Vincentium gloriosum martiri Christi
sat pio quem coluit moderamine vivens
hunc devotus moriens reliquid (h)eredem
undecim presentis quinquenia vite
quattuor lustris visque quaternis mensibus
connumerandus sanctis ministrabit antestis»

El P. Fita va fer la traducció següent del text publicat per Hübner :

«Pío preclaro doctor, ágil, facundo, Justiniano, célibe sacerdote y pontífice, construyendo templos de nueva planta y restaurando los antiguos, ornato dió con su palabra a las festividades y con su predicación edificó a los pueblos. Institutor de religiosas vírgenes tuvo prelación de monjes. Muchas obras dejó escritas, que aprovecharán a todos los siglos venideros. En cierta isla, rodeada por las aviesas olas del mar, puso admirable dique, y excavando en ella el duro peñasco, hizo surgir una fuente de agua. Éste, al morir, dejó por heredero de todos sus bienes al glorioso mártir de Cristo, Vicente, a quien mucho veneró siguiendo piadosamente la comunidad de su monasterio. Pasó a mejor vida teniendo 55 años de edad y de episcopado veinte años y ocho meses, debiendo contarse en el número de los santos.»

Sanchis i Sivera, parlant d'aquesta inscripció, escriu en *La Diócesis Valentina* : «Opino que el monasterio del que fué abad Justiniano, otro no es sino el de San Vicente de la Roqueta, extramuros de Valencia ... La fuente que halló Justiniano en la isla que fortificó o puso al abrigo de los embates del mar es, a mi juicio, la de Peñíscola».

El P. Fita creia que Justinia havia estat abat de Sant Vicent de la Roqueta, però el doctor J. Vives, en el seu llibre *Inscriptiones cristianas de la España romana y visigoda* fa l'advertència que *monachosque gubernans* no significa que Justinia fos monjo.

L'epitafi permet d'assegurar que Justinià fou devotíssim de sant Vicent Màrtir, el culte del qual va afavorir amb els seus propis medis. Aquesta inscripció mètrica és una de les més notables de la Hispània visigòtica. Per ella sabem que bastí nous temples i en restaurà d'antics, que donà ornament a les festivitats amb la seva paraula i exemple als pobles amb sa predicació, que va instituir la vida religiosa entre les verges, que governà els monjos, que fou escriptor fecund, i que, en morir, féu hereu de tots els seus béns al gloriós màrtir.

Es pot admetre sense dificultat de cap mena tota la traducció i interpretació dels sis primers versos, les quals estan d'acord amb la resta de textos referents al sant bisbe. Però els versos setè, vuitè i novè ens diuen que Justinià voltà amb una admirable obra una illa del mar, rodejada per les ones, en la qual, excavant una roca, va trobar una font d'aigua dolça. Hom ha cregut que aquesta illa fou Peníscola. Però, Peníscola ¿pertanyia a la diòcesis de València? Creiem que no, puix encara avui pertany a la de Tortosa. I, a més a més, ¿per què s'havia de portar a terme, tan lluny, una obra arquitectònica feta pel bisbe de València? Aquesta darrera ciutat, en temps dels visigots, era encara una illa, com ha estat dit. Fins a l'època de Pere *el Cerimoniós*, el segell municipal representava una ciutat damunt d'aigües, voltada d'aigua.

L'epitafi del bisbe Justinià està escrit en sentit poètic; ¿és inversemblant creure que el prelat fes voltar de murs l'illa en què es trobava la ciutat, banyada per les aigües *circumfluentibus undis*?

No és impossible de creure que fos a la ciutat de València on brollés una font, quan no gaire lluny de la plaça de l'Almoïna, al carrer de la presó de Sant Vicent, hi ha un pou, descobert l'any 1777. Sanchis i Sivera ho recorda: «Frente al área de lo que fué convento de Santa Tecla, en la capillita hoy existente en la calle de la Cárcel de San Vicente, se halló en 1777 un pozo con agua limpia y buena». No era hiperbòlic, doncs, dir *circumfluentibus undis* quan els versos amb què Claudià cantava el Túrria,

«floribus et roseis formosus Turia ripis»

van ésser acabats amb el següent:

«fructibus et plantis semper pulcherrimus undis,»

com recorda el P. Teixidor.

Chabàs, en el seu *Episcopologio*, publicà un document de 1240, on es fa esment del pont de fusta que hi havia sobre una sèquia, en el lloc on avui hi ha la Universitat, «junto a cuyo muro corría el valladar por donde los barcos construídos allí, bajaban, por delante de Santo Domingo, al río, navegable entonces y de allí al mar».

Si hom admet aquesta interpretació de l'epitafi, les ratlles següents encaixen perfectament amb les anteriors: la donació a sant Vicent Màrtir dels béns del bisbe. No diu l'epitafi que regís la comunitat del seu monestir, sinó, solament, que «vivint *pio moderamine* el va venerar molt i, en morir, el va fer hereu».

Si Justinià fou, com ha estat vist, un bisbe constructor de temples, renovador dels antics, prelat zelós i eloqüent, germà de Nebridi, bisbe d'Egara, i de Sant Just, bisbe d'Urgell, que varen firmar les actes del II Concili toledà (17 maig 527), és lògic que conegués les esglésies d'Egara i d'Urgell, bé directament, bé per informació dels seus familiars.

El pontificat del bisbe Justinià fou gloriosíssim per a l'església de València. En aquest període es va celebrar un concili valentí, la data del qual ha estat fixada l'any 546; els seus cànons han arribat fins a nosaltres. Si en altres ciutats els visigots van continuar el culte a les primitives basíliques o temples romanocristians, hom pot pensar que a València s'esdevingué el mateix. La troballa, d'una valor veritablement excepcional, que tingué lloc a la plaça de l'Almoïna fa molts anys i que fou estudiada per Chabàs, Fita, Martínez Aloy i d'altres erudits, demostra que la catedral visigòtica es trobava en aquell lloc i que són certs els versos de l'epitafi que diuen que el bisbe Justinià fou restaurador de temples vells i en construí de nous.

El 28 d'octubre de 1904, en ésser enderrocada la casa número 4 de la plaça de l'Almoïna, foren trobats per l'historiador Martínez i Aloy, a 2'70 metres de profunditat, tres fragments d'una inscripció, de 52 centímetres d'alçada incloent la motllura, és a dir, comprenent tota la pedra, i de 24 a 29 centímetres d'amplada fins al lloc de la fractura. Les lletres tenen 35 mil·límetres d'altitud. La inscripció devia ocupar a l'absis de l'edifici un lloc semblant al que ocupa la del rei Recesvint a la basílica de San Juan de Baños, com deia Martínez i Aloy. L'endemà, l'historiador de l'art Tramoyeres i Blasco trobà uns altres dos fragments, corresponents a l'angle superior de la dreta i a part de l'inferior de la mateixa banda. Tots els fragments van ésser duts al Museu Provincial. Hom hi llegeix el següent:

CONSTRVCTV̄/R.	RRVN
FASTIGIVM/QV/S	LA
NEMPE/NAM/IN	NNOS
HOC/PROBIDENS	TIS
TERTIO/ANTIST	ANNO
ROBORE/CONTRI	RIMBI
APTANTVR/HIMI	SIVS/IDEAM
FVLBIDA/PRETEREA	A/PROSSUS
LAMMINA/SVBLAT	MINE/AVR..
..MINE/CV̄/SOLID	QVINQVE...

Enviada una fotografia dels fragments al P. Fidel Fita, aquest erudit, després d'haver estudiat la figura del bisbe Justinià, va escriure : «Con estos antecedentes no es difícil darse cuenta del sentido general de los diez exámetros, que por vía de conjetura recompongo así :

*«Constructum renovatur opus dum secula currunt
Fastigium quisnam grandi super extulit aula
nempe nam inmodicos fatiscens egerat annos
Hoc probidens tectis est Iustinianus avitis
Tertio antistes regnantis Theudis in anno
Robore contribuunt arcus tegulisque corimbi
Aptantur himis Templi ob ipsius ideam
Fulbida preteera stant acroteria prossus
Lammina sub lato lumine aurata renidens
Culmine cum solido fulcitur quinque columnis»*

Cal no oblidar les circumstàncies de la troballa, el dia 28 d'octubre de 1904. Martínez i Aloy trobà tres fragments de la inscripció, els quals, tret d'una part molt petita que faltava a l'angle inferior esquerre i que sols afecta dues lletres, lliguen perfectament i donen moltes paraules completes. Els altres dos fragments van ésser trobats l'endemà per Tramoyeres, ja entre les runes. Martínez i Aloy no ens diu si la làpida fou trencada en el moment d'obrir els fonaments de la nova casa, però això sembla el més probable, car altrament no haurien estat trobats junts els tres trossos que ell va poder ajuntar. Es tracta, doncs, d'una pedra utilitzada en algun temps com a fonament o colgada entre les runes d'edificis anteriors.

L'any 1719 es va aixecar allà mateix la capella dedicada a sant Valeri per tal de perpetuar la tradició que situa en aquest lloc la presó on va estar el sant bisbe de Saragossa. Aquesta capella va restar inclosa en la casa derrocada el 1904. «Demolido el edificio», escriu Martínez i Aloy, «y abiertos los cimientos para levantar otro, tuve

ocasió de observar allí vestigis importants de arquitectura romana y visigòtica».

Tot prova que a través de la dominació musulmana es conservava la tradició de la presó de Sant Valeri i que, en efecte, hi havia vestigis romans en aquell lloc. La tradició ha arribat fins a nosaltres i, en el segle XVIII, va tenir expressió en la capella derrocada el 1904. Encara avui a la nova finca hi ha una petita capella dedicada al sant.

La reconstrucció del P. Fita és, com ell mateix diu, «por vía de conjetura». Entre les suposades lectures n'hi ha que, més que conjeturals, són certes, i llur reconstitució, indiscutible; però n'hi ha d'altres que podrien ésser objecte d'un nou estudi. En primer lloc, la inscripció és indiscutiblement d'un edifici sagrat. Amb la publicació del llibre de mossèn Josep Vives *Inscripciones cristianas de la España romana y visigoda* (1942) hom disposa d'altres inscripcions semblants que permeten de fer fàcils comparacions. Mossèn Vives, en descriure'n una de Lugo, diu que entre les altres inscripcions basilicals de caràcter litúrgic o semilitúrgic tenen interès les que estaven col·locades, segons sembla, a les façanes o portes, com el curiós disc gran (95 centímetres de diàmetre) de marbre que porta la inscripció

«Aurum vile tibi est, argenti pondera cedant
plus est quod propria felicitate nites,»

al voltant del *crismon* i a la vora, com solen estar en les monedes, i aquella inscripció devia estar col·locada a la façana de l'església; data probablement del segle V o del VI. Hi ha dues làpides semblants a aquesta i inèdites a Sant Pere de Roses i a San Pedro de Murio.

La làpida de la plaça de l'Almoïna degué estar situada a l'interior del temple, més que no pas a l'absis; el lloc de la troballa, els fonaments de la casa, prova que en ésser derrocat l'edifici per al qual fou llavorada, no restà lluny de les seves parets interiors, potser de l'altar major mateix.

La importància d'aquest text mereix prou un detingut examen. Aquestes inscripcions solen ésser mètriques; no totes, però.

A la ratlla primera es llegeix, sense dubte possible, *CONSTRVCTV*, *constructum*, que fa referència a un *opus, aedificium, templum* o *altare*, més probablement a una de les dues darreres paraules. Hom llegeix *templum* a la inscripció 313 de Vives: *fundavit sanctum hoc Christi et venerabile templum*; i *altare* a la mateixa inscripció: *hic*

aram in medio sacrans altare recondit. Després hi ha una R, que reclama *renovatio, renovatum* o *renovatur*; les darreres lletres són RRVNT, *n* i *t* juntes, i aquesta desinència suposa el verb *currunt* o un derivat. Manca el text corresponent a diverses paraules entre la R i la terminació de *currunt*. Aquesta ratlla commemora la construcció d'una obra.

La ratlla 2 diu claríssimament FASTIGIVM, és a dir, la cúspide o cim d'aquella obra, altar o temple. Segueix QVIS. La ratlla acaba a la síl·laba LA, per a la qual sembla indiscutible la lectura AULA que va proposar el P. Fita, puix que és una paraula freqüent en els texts visigòtics.

Certament cal interpretar que «es va construir, renovant-la, una obra en la qual entrava la cúspide d'aquell *altare* o *templum*». La lectura *quis* és indiscutible; *quisnam* és només una reconstrucció proposada pel P. Fita. La ratlla resta, doncs, molt incompleta; deixa clara, però, la circumstància de la part terminal de l'obra.

La ratlla 3 dóna les paraules completes NEMPE i NAM, traduïbles per «és a dir», «car», amb valor continuativa i causal; fan referència a l'obra reconstruïda. La ratlla acaba amb la paraula ANNOS, a la qual sols manca la lletra A; aquest mot demana un adjectiu que el P. Fita fa arrencar de IN (*modicos*) i que pot ésser *praeteritos, transactos, multos*, o un numeral. Hom veu, doncs, una relació entre l'obra renovada o construïda i el temps passat.

La ratlla 4 diu indiscutiblement HOC PROBIDENS, és a dir, l'obra; malauradament hi manca el nom del subjecte. La ratlla acaba en IRIS, la qual cosa fa preveure un ablatiu d'instrument, probablement.

La ratlla 5 dóna la data, referida, però, al pontificat del bisbe: TERTIO ANTISTES ANNO. Mossèn Vives va proposar, «quizá mejor» que la reconstrucció de Fita, *tertio antistes pontificatus in anno*. Es refereix, doncs, al fet que la construcció fou feta l'any tercer del pontificat del bisbe.

La ratlla 6 diu ROBORE CONTRI, clara al·lusió que algú o quelcom va contribuir a la corroboració o ajuda de l'obra. El P. Fita proposà *contribuunt arcus tegulisque corimbi*: La darrera paraula termina en RIMBI: la reconstrucció *corimbi* per *corymbi* sembla indiscutible i lliga amb la ratlla 7. El verb podia estar en singular i referir-se al bisbe, ço és, «el prelat contribuí a la valor, la confirmació i la corroboració de l'obra».

Robore sorgeix en molts textos legals visigòtics: *subiugatis omnia robore valere discernimus* es llegeix a la *Historia de la legislació visi-*

goda, de Zeumer (pàg. 73); manca, en canvi, en els epigràfics. No es refereix, doncs, a la sustentació de l'edifici, sinó a la confirmació o ajuda que li ha prestat algú.

La ratlla 7 diu APTANTUR HIMI, la qual cosa denota l'ús d'elements decoratius i es tradueix «els ornaments són adaptats a la base de l'obra». La ratlla termina SIUS IDEAM, que tradueix per «imagen del mismo». Aquesta imatge o figura es refereix a l'obra, és a dir, a l'altar o al temple construït; amb aquesta ratlla acaba una part del text.

En la ratlla 8 comença una altra oració: FULBIDA PRETEREA que termina en PROSSUS; això indica clarament que a més a més una cosa groga hi havia estat afegida totalment. Aquest adjectiu *fulbida* es refereix al primer substantiu de la ratlla 9.

Aquest substantiu és LAMMINA, la qual cosa indica que una planxa groga, daurada, fou afegida a l'obra, és a dir, una placa metàl·lica. A la mateixa ratlla hom llegeix SUBLAT MINE AURA, que reclama *aurata*, *daurada*. El P. Fita va llegir *sub lato* i féu terminar la ratlla amb *renidens*. De totes les conjectures aquesta és la més discutible, puix que no hi ha espai, després de AVR sinó per a tres lletres i no és possible que *renidens* fos abreujat amb tres lletres solament: en tot el text no hi ha més abreujatures que la de M. La ratlla ha d'acabar forçosament amb AVRATA: l'adjectiu concorda amb *lamina* i *fulvida*, la qual cosa ens dona «una planxa groga, daurada».

La lectura *sub lato* no es troba assegurada, puix que hom pot llegir *sublata*, indiscutiblement.

La terminació *aurata*, així, no té cap mena de dubte. La inscripció d'un refectori (VIVES, núm. 353) diu:

«non hic auratis ornantur prandria fulcris.»

A la ratlla 10 hom llegeix clarament MINE.CVM SOLID...QVINQVE. El P. Fita va interpretar *cum solido culmine* i afegí *fulcitur*, a l'ensem que després de *quinque* va posar *columnis*. Aquesta ratlla, com l'anterior, ofereix moltes dificultats a la reconstrucció del P. Fita, perquè darrera de *quinque* no hi ha espai sinó per a quatre o cinc lletres, i de cap manera per a les vuit de *columnis*, per bé que fos abreujada la *m*. A més a més d'aquesta dificultat, la reconstrucció proposada ofereix l'estranya solució arquitectònica de la façana d'un temple amb cinc columnes; i encara fóra menys possible de tractar-se, com sembla, d'un altar o capella, puix que l'alçat pentàstil no era freqüent aleshores.

A les dues objeccions anteriors s'afegeix el fet que en tot el vocabulari de les inscripcions que registra mossèn Vives en la seva obra citada hom no troba l'adjectiu *solidus* aplicat a les construccions, però sí que apareix el substantiu *solidus*, sou d'or, la moneda. En una inscripció (núm. 69) de l'any 579 de la província emeritense hom llegeix: «datum est pro locello ipso in auro soledos III».

Per tant, les lletres *cv solid* entenem que poden ésser traduïdes per *amb sous* i a continuació el numeral. Aquest podria estar format per les desenes — per exemple *septuaginta* —, seguides de *quinque*; tenint en compte el tros que sobra, podria dir *quinquennis* o *quinque denis*, segons el sistema de distributius, és a dir: l'espai de quatre lletres que resta ha d'ésser la terminació de *quinque*. Tota l'epigrafia visigòtica, com es pot veure al repertori del doctor Vives, és plena de distributius *septies denos*, *deciesternos*, etc. Aquesta lectura ens donaria una quantitat composta de *quinque denis*, és a dir, cinquanta, i es podria interpretar en el sentit que la planxa groga, *sublata culmine*, aixecada o posada al cim, brillant com la llum, fou *aurata*, daurada, i adquirida amb 50 — o els que fossin — *solidos*, és a dir, sous.

Aquesta interpretació numismàtica està abonada pel fet de la menció de preu en la inscripció 69 esmentada; perquè les penes pecuniàries eren de trenta lliures (és a dir, 600 sous, o sigui 270 grams d'or a raó de 4'50 centígrams el *solidus*), ¿tenia res de particular que un producte de l'orfebreria visigòtica, una peça o una planxa, fos llavorat o adquirit per 50 o més sous o per la quantitat de centenes que fos?

El P. Fita creia que *fulbida* es referia a *efigies*, acrótera, i va admetre sens dubte que en el temple hi havia una planxa daurada.

Segons tot això, doncs, la inscripció del bisbe anònim, que s'adiu ben bé amb Justinià, es refereix a un producte de l'orfebreria visigòtica, daurat o llavorat per una determinada quantitat de sous, posat en un altar o temple el cim del qual, com els ornaments que des de la seva part inferior li van ésser adaptats, foren construïts l'any tercer del pontificat del susdit bisbe.

Posat que aquests fragments epigràfics van ésser trobats al lloc que fou presó de Sant Valeri, prop d'on fou trobada la columna a la qual, segons la tradició, fou lligat el màrtir, i el forn del mateix sant, podem creure que ens trobem davant els vestigis de la catedral visigòtica valentina, dedicada al màrtir d'Osca.

La ciutat de València a l'època visigòtica oferia, doncs, la mateixa

topografia que la ciutat romana. El riu Túria tenia un braç que constituïa una illa, al centre de la qual es trobaven el *forum* romà, la *curia* i la basílica cristiana.

L'epitafi del bisbe Justinià fa referència a les obres realitzades per ell, entre les quals són alludides les del lloc de la basílica, i al culte de sant Vicent màrtir.

La inscripció commemorativa de la restauració efectuada pel bisbe de València es refereix, sense cap mena de dubte, a la primitiva catedral visigòtica enclavada en l'espai determinat pel palau arquebisbal, la capella de Sant Vicent i Sant Valeri, l'església catedral i la basílica de la Mare de Déu dels Desemparats.

FELIP MATEU I LLOPIS

Universitat de Barcelona.